

בחצרו של ר' יואליש בקראלי *

מאת

מקיץ תרפ"ז עד קיץ תר"ץ, שנת עליית-חורתי לארץ-ישראל למדתי בישיבת רבי יואליש טייטלבוים בקראלי. ר' יואליש היה אז בראשית הקריירה הרביית שלו. הורש לכסא הרבי היה אחיו הבכור, הרבי מסיגוט. שני הדורות היו קודמים של שלשלת זו היו בעל "ישמח משה" ובעל "קדושת יום-טוב", שלשלת קשורה ברבי מצנו.

ר' יואליש היה אז עדיין בבחינת אברך כבן-ארבעים בערך. שנים לפני כן גר בסאטמאר ללא תפקיד רבני כלשהו, ועשה ימים כלילות בלימוד התורה בבית-מדרש חסידי. כבר אז משך אליו תשומת לבם של אברכים יראים, שהתחילו רואים בו מורה-דרך בתורה ויראה, וכאשר נת-קבל לרבה של קראלי, עיירה גדולה סמוכה לסאטמאר (כעייירה זו היתה גם קהלה ריפורמית עם רב ובית-כנסת משלה), יסד לו בכך בסיס לשושלת חסידית חדשה. הי' שושלת המשפחתית המסורתית היתה שייכת, כאמור, לאחיו, על כל פנים, כבר אז, בראשית דרכו, יצא שמו לתהלה. בקרב בחורי הישיבה התהלכו סיפורים, ממש אגדות, על למדנותו המופלגת, ובעיקר על תפלתו ויראת-שמים שלו. כבר אז היה זה בבחינת כבוד להימנות עם תלמידיו, אם כי הישיבה שלו היתה עדיין בת שנתיים שלש לכל היותר. כי זו היתה יותר מסתם ישיבה שבה לומדים כך וכך מסכתות, כאן נוצר משהו חדש — אסכולה חסידית ליראת-שמים מלאה ולדביקות באמונה. הרבי הצעיר וה-דינמי עורר ממש סערות של יראת-שמים חדשה בלבותיהם של יהודי טראנסילוואניה התמימים והאדוקים בלאו הכי, כאשר באתי לקראלי, לאחר שהחלמתי מדלקת-הריאות, מצאתי שם פטרון — את הגבאי של ר' יואליש בכבודו ובעצמו. היה זה ר' פייבוש אשכנזי, בן צפת, אם איני טועה בנידון זה, שיצא כמונו בשלהי מלחמת-העולם הראשונה לטרנסילוואניה ונתחבר בסאטמאר אל ר' יואליש, ונעשה איש אימונו, ואחר-כך — הגבאי שלו. ר' פייבוש נחשב גם בקרב-משפחה שלי, שכן דודי, אחי אבי המנוח, נשא את בת אחיו שבטבריה לאשה. אולי ההסתמכות על פטרון זה היא שהניעה את אמא לשלחני לקראלי דווקא. על כל פנים, אמא בעצמה טרחה הפעם בנסיעה לרבי ולר' פייבוש, ודאגה לכך שיקבלוני כתלמיד לישיבה, וידאגו למחסורי.

ר' פייבוש היה, בערך, בן גילו של ר' יואליש, בעל זקן אדום, גבוה, רזה, חריז כשד. הוא היה גבאי אידיאלי. הוא ידע לקרב את מי שראוי לקרב, ידע ליצור את מרחק-הכבוד הראוי בין הקהל לרבי, ידע לעורר בלב האנשים את ההרגשה כמה קשה להגיע לרבי ואיזה חסד מיוחד עשה לו איש שנתן לו כיוצא מן הכלל לגשת לרבי. הוא ידע לפתוח בניגון המתאים בשעה הנכונה. הוא ידע להכריז בקול של חשיבות על תרומות בקבוקי היין של החסידים לשולחן השבת. הוא היה בכל מקום בעת ובעונה אחת. אשתו של ר' פייבוש היתה אשה חיוורת, חולנית בעלת עיניים גדולות ירוקות, ולהם — בן יחיד בלבד: יוסיל! בן גילי בערך, שהוא עד היום הזה הגבאי של ר' יואליש הי' ישיש בויליאמסבורג שבניו-יורק.

הפטרון שלי היה עסוק יתר על המידה בענינים חשובים משלי. הוא מסר אותי לשני הבחורים העסקנים שדאגו למציאת ימים לתלמידי הישיבה וגם לקצת "דמי-שבוע", נוסף ל"ימים" בהם האכילו בעלי-הבתים את תלמידי הישיבה העניים. עוד היו נותנים כל שבוע דמי-כיס קבועים, איש איש לפי נדבת לבו ויכולתו. זה היה הסידור לגבי התלמידים העניים. בניהם של בעלי-בתים ואמידים אכלו ב"מנזה" הגדולה של הישיבה ושכרו לעצמם חדרים מרווחים, לפעמים עד כדי חדר שלם לתלמיד בודד — דבר שנחשב למותרות של בני-גבירים.

(*) מתוך ספר זכרונות, העומד להופיע בהוצאת "מוסד ביאליק", תשל"ב.

חלוקת ה"ימים" ו"דמי-שבוע" נעשתה בצורה מאורגנת ויעילה להפליא. העוסקים במצוה זו, כמה בחורים מבורגנים, דאגו לחלוקה צודקת. דמי-שבוע הספיקו בקשי לתשי-לום שכר-דירה של רבע חדר. לא ניתן לו לבחור זריז לגרוף "דמי-שבוע" מרובים על חשבונם של האיסטנסיים הפחות זריזים.

וכך מצאתי עצמי תלמיד מסודר בישיבת ר' יואליש. את הרבי בכבודו ובעצמו עדיין לא זכיתי לראות מקרוב. ראיתי אותו, כמובן, מרחוק בשעת התפלה, אך לא הייתי תלמיד-הישיבה היחיד שצפה בו כך מרחוק, רק תלמידים

בודדים, בני מיוחסים, כבר נתקבלו לשיחת-היכרות קצרה אצל הרבי. בשפת החצר זה נקרא "נתינת שלום". הזוכה לכך היה מוכנס על ידי הגבאי לחדרו של הרבי, שישב כרגיל על כסאו המפורסם, בעל משענת-גב גבוהה, מרופדת ומכוסה עור שחור, ואם זכרוני אינו מטעה אותי, גם — מקושטת בפיתוחי-עץ. הרבי היה מושיט ידו הקטנה הרכה, והנכנס היה מתכופף ומנשק לה ליד. הרבי משך ידו בי תנועה חטופה בחזרה, כסולד מגילוי ההערצה. עיניו היו בולטות והנוצצות משפע של בריאות ובינה היו מודדות לאט לאט את הבחור העומד מן הצד, אחוז חיל ורעדה. "הוא קורא מחשבות", התלחשו החסידים. לאחר דומיה של כמה שניות, שאל הרבי את פייבוש:

— מיהו הבחור?

לפעמים היה פייבוש עונה ומסר בנוכחותו של הי' בחור פרטים ביוגרפיים קצרים, ולפעמים היה פייבוש פונה לבחור עצמו:

— נו, שמעת?

בחיל ורעדה היה הבחור מגמגם את שמו ושם עיירתו. — ואיפוא למדת עד עכשיו? — זו כבר היתה פנייתו של הרבי במישרין, והיא נאמרה במעין ניגון. הבחור היה עונה מה שעונה.

— ומה עושה הרבי מ... — שמו של ראשי-השיבה
אצלו למד הבחור.

הבחור היה מתבלבל כל-כולו נוכח שאלה מעין זו,
והתחיל לגמגם תשובה מבולבלת, אך הרבי הצילו בשאלה
נוספת:

— ואילו מסכתות כבר למדתם?
לאחר שהבחור פירט מה שפירט, היה הרבי מסיים
את קבלת-הפנים בהצהרה קצרה:

— ואצלו תלמדו אם-ירצה-השם מסכתה...
ובכך רמו לו הגבאי לבחור שיסתלק לו. הבחור היה
יוצא עם גבו לדלת, נסוג בצעדים קצרים, אגב השתחויות
קלות, עד שגבו נתקל בדלת או בקיר. הגבאי בא לעזרתו
פותח לו את הדלת ויוצא עמו לקרוא למועמד הבא ל"נתינת
שלום".

בישיבתו למדו כבר אז כארבע מאות בחורים —
לאחר שנתיים שלש הוכפל המספר — והרבי זכר שמו
ומוצאו של כל תלמיד. כוח זכרוננו המפליא עמד לו גם
בפרטים תפלים אלה.

"נתינת השלום" שלי היתה שונה במקצת. אמא נת-
קבלה אצל הרבי כשבועים לפני כן. פייביש רק פתח את
פיו, וכבר קטעו הרבי:

— אה, דער ארץ-ישראל יינגל פון שאמקוט! (אה,
הנער הארץ-ישראלי משאמקוט). מה מכוח יראת-שמים
שלך?

אלי פנה בלשון נוכח. זה היה כבוד גדול לגבי בחור
ישיבה.

— יראת-שמים? — התחלתי לגמגם — אני רוצה
להיות ירא-שמים!

התשובה מצאה חן בעיניו.

— נכדו של ר' דוד מלאלוב ושל היהודי הקדוש
מפשיסחא — ידע בדיוק את היחוס שלי — צריך להתאמץ
מאוד להיות ירא-שמים. היצר-הרע אוהב נשמות גדולות.
הסטר-אחרא ניוונה מהם. אוי, אוי, וי, וי.

והוא התחיל גונח ובינו לבין עצמו, כמי שבוכה על
שבייתן של ניצוצות הקדושה בידי הקליפות ואולי מתוך
חוש ששי של ראיית עתידי העלוב ביראת-שמים. אך מניה
וביה התאושש ופרצופו הבהיר התנהר בחיוך של טוב-
לב שובב.

— פייביש, כבר סידרו לו ימים?
— בוודאי. — ענה במקומי.

— נו, תקרב אותו מפעם לפעם לשולחן... — ואלי
בקול מוכיח: — ושלא תשכח את העיקר השיעור, כל
שיעור... פייביש, מי ה"חזר-בחור" שלו?

— אני כבר "שיעור-גייער" מזה שנה וחצי —
הכרזתי בגאחה.

— אה, אן ארץ-ישראל קעפל! (אה, ראש ארץ-
ישראלי) נו... נו... — כאומר: נחיה ונראה מה יהיו
חלומותיו של פרחח צעיר זה.

זה היה סיומה של "נתינת השלום" שלי. יצאתי ממנו
נפעם ונרגש. הייתי בטוח ככל יתר התלמידים הנכנסים
ל"נתינת שלום", שהרבי קורא את מחשבותי כבספר הי-
פתוח. יתר על כן, נתגלה לי עצמי שאמרתי לו את האמת
המוחלטת על דבר רצוני להיות ירא-שמים. וזה היה מעין
גילוי בשבילי עצמי. עד אז לא היו לי שאיפות ברורות
ביחס לעתידי. חלמתי אמנם על חזרה לארץ-ישראל, אבל
ללא כל שייכות לאידיאולוגיה ציונית כלשהי, אפילו לא
מסוג "הציונות של אגודת-ישראל". השאיפה שלי לחזור
לארץ-ישראל היתה בעיקרה שאיפה להתאחד עם המשפחה
הירושלמית מצד אבא, עם סבא ודודי ודודתי, אחותם ו-
אחיותיהם של אבי המנוח. בחזרה זו לחיק המשפחה היה
משום עליית מעמד, משום השתייכות ממשית למשפחה
מיוחסת מאוד בעיני. ודבריו של הרבי על הייחוס המשפחתי
שלי עוד הוסיפו אש למדורה. ואם לא די בכך, הרי דבריו
המפורשים על נשמה גדולה המקננת בקרבי, והכל בזכות
אותו ייחוס משפחתי, מילאו אותי גאווה נסתרת. משמע,
איני סתם בחור ככל הבחורים. לא כל אדם בשוק זכה
לנשמה גדולה כשלי. הרגשתי ביני לבין עצמי כמעין נסיך
מחופש בבגדי-איכרים. היה לי חשק גדול להכריז ברבים
על הבשורה ששמעתי מפי הרבי, לספר לכל על קבלת-
הפנים הנפלאה שזכיתי לה אצל הרבי, אבל כבשתי את יצרי
ומילאתי את פי מים. הרגשתי איכשהו שבדברים מעין
אלה אין אדם מתפאר, והשארתי את ההרגשה הנפלאה כמין
סוד מתוק ביני לבין עצמי.

ככל יתר תלמידי הישיבה התענינתי בתחלה יותר
בדרכו של הרבי בתפלה וביראה מאשר בשעורי הגמרא
שעלינו ללמוד. כבר אז נהג ר' יואליש לישון כל ימות
השבוע בישיבה על הכסא המרופד ליד השולחן, ולא על
מטה. נורה חשמלית חשופה גדולה היתה תלויה מעל ל-
שולחן, ולידו כמה ספרים הקשורים בסוגיה שהיה לומד,
ושעה שלא קיבל אנשים — היה מעיין בספרים הללו יום
ולילה. את מנת השינה שלו היה ממלא בנמנומים חטופים

באור המלא של המנורה החשופה, מימינו עמדו קומקום וכלי לנטילת ידים ודלי-שופכין, וכל אימת שנתעורר מנמנומו היה נוטל ידיו ומנגבן במגבת המצויה על ידו ומברך את הברכה של השכמה, ומניה וביה חוזר ללימודו. תמיד נמצאו כמה בחורים מקורבים, שראו זאת כזכות גדולה ומיוחדת במינה להישאר ערים בפרוזדור ליד הדלת ולשמש את הרבי בהבאת כוס תה מן המטבח וכיוצא בזה, או ללוותו לבית-השימוש ולחכות מן הצד ביראת-כבוד עד שיחזור, כדי שלא יהא מהלך יחידי בלילה מחוץ לבית. אני עצמי לא זכיתי לכך. הייתי עדיין צעיר מדי וזר מדי משאזכה לכך.

בוקר בוקר, קיץ וחורף, היה הרבי הולך לטבול במקוה. בחורף היה טובל במקוה קרה, לעתים אפילו קפואה. לא נתן לחמם את המקוה. היה בכך משום סיגוף שבמצוה. ולאחר מכן, בערך בשעה עשר, החלה תפלת השחרית שלו שנמשכה עד לשעה שתיים-עשרה אחת בצהרים. לתפלה זו הצטרפו כשלשה ארבעה מנינים לכל היותר, כמה בחורים מן המבוגרים וכמה חסידים, שבאו במיוחד לחסות בבית הרבי לכמה ימים. בתחלה הצטרפתי גם אני לתפלת-שחרית זו. הדבר היה כרוך בויתור על ארוחת-בוקר, בהליכה למקוה לפני התפלה, ובריצה חפוזה לארוחת-צהרים אצל בעל-הבית שאכלתי אצלו אותו יום. אבל כל אותו טורח היה שווא בעיני. התפלה היתה חוויה דתית במלוא מובן המלה. הייתי מסתכל מן הצד בעינים מלאי התפעלות כיצד כורך הרבי את רצועת התפלין, כיצד הוא מברך את הברכה, לכל תנועה שלו היתה בעיני המתפללים כולם משמעות מיסתורית מיוחדת במינה. כל העינים עקבו אחריה בדריכות. שלא מדעת השתדל כל אחד לחקות את הרבי. אך אלה היו פכים קטנים לעומת התפלה כשלעצמה. נעימת התפלה היתה לכאורה בנוסח צאנז, או הנוסח המקובל בין חסידי מחזק הקרפטים, ואולי אפילו גליציה. אולם מפיו של הרבי יצאה בנעימה מלאת קינה עמוקה והתחטאות יתירה. הוא היה מאריך בכמה קטעי תפלה, בעיקר בקטעי השחרית מתפלת "ברכו" עד לשמונה-עשרה. כשהגיע לתפלה "אהבה רבה אהבתנו" היה ממש בוכה מעצמת הדביקות. היה נכנס לאכסטיה של דביקות בוקר-בוקר. ברכת "יוצר אור ובורא-הושך" וקטעי הבריאה היו ממש מרקידים אותו ומכינים אותו כל כולו לקראת שיא-הדביקות של תפלת "אהבה רבה". קריאת הפסוק "שמע ישראל" שלאחריה קיבלה, לאחר מכן, כמאליה אותה משמעות של הכרזה ראשונית על ייחודו של האלהים, שכל מתפלל בעל רגש דתי עמוק משתוקק להגיע אליה. ואחרי כן — נעימת ההתחטאות המתוקה שבתפלת שמונה-עשרה. לכאורה, אותן י"ח ברכות שגורות שחוזרים עליהן שלש פעמים ביום; אולם במקום זה הן מקבלות שוב את ה' משמעות הראשונית הממשית שלהן. התפלה כולה נהפכה לחוויה ממשית, והכל בזכות קסמו ודתייתו העמוקה וה' יסודית של הרבי. לפעמים היה הרבי משתפך בבכי חזק בתפלת "אהבה רבה", בכי הבא מתוך עודף התחושה שאין להכילה כמו ללא דמעות. ואז היה בית-המדרש כולו נתפס בהילולא של יבבות. היתה כאן מעין השפעה מאגית על המתפללים, מעין יצר-חיקוי הטבוע בו בבשר-ודם, ואולי מעין התעוררות הבאה מן החוץ שבכוחה לנגוע בנקודה האחרונה הנכונה המביאה לידי התפרצות של בכי. אני זוכר את עצמי טובל כל כולי בעונג הבכי בשעת-מעשה. ואצלי בוודאי שלא היה בכך משום חיקוי. פשוט, כאילו הרגשתי שלא מדעת שהנה הותרה הרצועה ואני חופשי להתנהג לפי שאיפותי הכמוסות ביותר. ולא היתה כל משמעות מסויימת לאותו בכי. זו היתה מעין כמיהה והמייה רגשנית לאהבת האלהים ולאהבת התורה, ומעין הודיה מתהומי הנפש לאלהים על שהוא מגלה את אהבתו לנו על ידי מתן התורה ועל ידי רצונו שנקיים את הכתוב "ונהנה בה יומם ולילה".

ועד כמה שזכרונני עומד לי, הרי בכל שנות חיי על תהפוכותיהן השונות ועל ההתרגשויות הכרוכות בהן לא הגעתי אפילו פעם אחת נוספת לאותה עצמה של התרגשות. שזכיתי לה אותם ימים ראשונים בתפלת-שחרית של יום חול רגיל ב"מנין של הרבי". החרדים ויראי-השם של טרני-סילוואניה ידעו במי לבחור כמורם ורבם בתורה ויראה. בשעות של התייחדות עם בוראו הגיע רבי יואליש למה שהגיעו גדולי הרביים מתלמידי הבעש"ט עד היום הזה. כאשר באתי ללמוד בקראלי, הועברה אז חצרו של הרבי מן הדירה הקטנה הצמודה לבית-הכנסת אל הבית הגדול ברחוב אחר ואל החצר הגדולה שליד הבית. אותו בית עמד בקרן-זווית של שני רחובות והיו בו כששה שבעה חדרים גדולים ומרווחים. בבית זה גרו הרבי ובני ביתו, במטבחן בישלו כל ימות השבוע באילפסים גדולים, והח-סידים ומרי-לב למיניהם חיכו בו בפרוזדור גדול באורך-רוח להתקבל אצל הרבי. עמוק יותר בחצר עמד עוד בית, שהסירו כפי הנראה את הקירות בין שלשת חדריו והפכוהו

שיעור השבועי בסוגיה התלמודית ולבחינה השבועית. ואולם לניהול השולחן בשבתות ובחגים. ממאטים עד שלש מאות אנשים היו מסתדרים בו ללא צפיפות יתירה. אולם בחגים ובימי שבת מיוחדים, כאשר אלפי חסידים היו באים אל הרבי, אי אפשר היה ממש לתפוס בתוכו פינה לעמוד בה. האנשים היו נתלים כאשכולות על החלונות, ומאות נשארו בחוץ.

במרוצת השנים רבו והלכו מביאי הפתקאות לרבי, אבל כבר אז בראשית דרכו כרבי משך רבי יואליש מאות אנשים שבאו לשטח לפני צרותיהם מדי שבוע בשבוע. אדם שהיה לו חולה קשה בבית, שהסתבך בעסקים ובחובות, שרצה לגאול את בנו מעבודת הצבא, שעמד להשיא בן או בת או לפתוח בעסק חדש, וסתם מריילב ומוכי גורל — כל אלה מצאו דרכם לפרוודור ההמתנה שלפני חדרו של הרבי.

קבלת הקהל החלה בעיקר בשעות אחרי הצהריים והערב. לא היה שם תור. רק ר' פייביש קבע מי יכנס מיד ומי יחכה עד בוש, או אפילו יתבקש לבוא שוב מחר או מחרתיים. המיוחסים שבין החסידים, המקורבים ובעלי הכיס, היו מוכנסים, ללא טענות ומענות, ראשונים. הקהל חיכה באורך רוח ובלב שבור. אם כבר באו לרבי לבקש מליץ ישר לרבון העולמים, הרי יש לגלות מידה של ענוה והרכנת ראש. פרנסתו של הגבאי היתה על דמי הכיס שהמיוחסים הללו תקעו בחשאי לידו, ועל בקבוקי היין שהללו נדבו לשולחן השבת. הוא היה קונה את בקבוקי היין בסיטונות, ומקבל בעבור כל בקבוק שנדבו לשולחן מחיר כפול ומכופל. וגם כאן, עבודתו עם העניים היתה בבחינת ברכה לבטלה מן הצד הכספי. אך ניתן לומר, לשבחיו שהיה לו לב רך, ובמקרים קשים היה מקדים ל־הכניס עניים מרודים אגב הצטדקות בפני התקיפים והמיוחסים. הוא היה משתדל לרכך גם את לבם הם כתיאור מצוקתו של הדל הנכנס.

כל שנכנס לחדר הרבי, היה מניח על השולחן שטר־כסף לפי יכולתו ורצונו, מנשק לה לידה המושטת של הרבי (נשים, הסתפקו כמובן, בהרכנת ראש מרחוק) ומניח את הפתק על השולחן. הרבי היה לוקח תחלה את הפתק וקוראו לאט אגב אנתה קלה. כבר היה נוסח קבוע לפתקים הללו שנכתבו כרגיל על ידי רבי פייביש בידו הזריזה. מעניים לא היה מקבל שכר טרחה של כתיבת פתק. כאשר המצב היה קשה במיוחד, כגון כמקרה חולה מסוכן, היה הרבי שואל את בעל הפתק כמה שאלות לענין החולה והמחלה והרופאים המטפלים בו. לעתים היה מיעץ להם להעביר את החולה לבית חולים בעיר פלונית, או להזמין להתייעצות רופאים אלה ואלה. הרבי גילה בקיאות מדהימה בענינים חילוניים מעשיים רבים ושונים, ולעתים, כאשר הבין שהמצב נואש, היה מרים עיניו לתקרה ומבקש רפאה שלמה, אך לאיש שבא עם הפתק היה אומר שיש לקבל באהבה את רצונו של השם יתברך, וכיוצא בהם דברים, שיכינו את האיש מבחינה נפשית לגרוע ביותר.

אנשים רבים מאוד נכנסו אליו כפופים מרוב יגון ויצאו מחדרו בקומה זקופה ובעינים מלאות תקה ואמונה. הוא היה יותר פסיכולוג מאשר עושה נסים. הוא ידע לומר את המלה הנכונה לנזקק לה, ועורר את התקווה והאמונה במתיאש, ולעתים קרובות אף ידע לתת עצה מעשית נכונה בעניני עסקים וכיוצא בהם. הוא היה פשוט בקיא יותר בהוויות העולם מן האיש שפנה אליו. הוא ידע לאשורם דרכי מסחר ועניני כספים והכיר את הצדדים המשפטיים שבהסתבכויות בעסקים. הוא היה שואב אינפורמציה מכל אדם בענף שלו, והכל נשאר חי ורענן בזכרונו המפליא. סוחרים פקחים רבים אמרו גלויות, שהם באים להתייעץ עם הרבי מפני שהוא מבין יותר בעניני מסחר מכל מומחה שמקצועו בכך, ואם עצתו של הרבי נשאה פרי, הרי שאותם סוחרים הרגישו עצמם מחויבים מבחינה מצפונית לתת חלק מרווחיהם לרבי, והרבי לא צבר כספים לעצמו. החזקת החצר עלתה כסף רב, והיו לו כל מיני חסידים נצרכים שהיה נותן להם ביד רחבה. פייביש הוא שהיה מפקיד את הכספים בבנק, והרבי המפוכח והבקי בהוויות העולם ודאי ידע כיצד לנהל את עניני החולין שלו.

הרבנית היה אשה נאה (על כל פנים, כך נצטיירה בעיני) גבוהת קומה ובעלת תלוי ראש של גאווה אצילית. על הפיאה הנכרית שלה לבשה סהרון גדול משובץ אבנים קרות, שנראה בעיני כעין כתר של מלכות. גם עגיליה צצו באבנים יקרות, ושרשרת עבה של זהב נשתלשלה על זה, ובקצה שעון של זהב. אני זוכר פרטים אלה אולי משום שעשו עלי רושם גדול בשעתם. הייתי רואה אותה לפעמים נכנסת למטבח, או יושבת על כורסה מעיינת ב־ספר קדוש. שתי כנות היו לה. הבכירה היתה נשואה לרבי יפא (שנעשה כעבור עשרים וכמה שנים אדמו"ר של חסידים בירושלים), והבת הצעירה, בזכרוני קבוע השם יהלי, אם-כי אני בטוח שזה אמנם היה שמה.

היא נתארסה אז לבן־דודה, בנו של הרבי מסיגט. תאירוסין היו בבחינת מחנה של התפייסות בין שני האחים. הרבי מסיגט לא סלה לו בנקל לאחיו הצעיר על השושלת החדשה שי־הקים. הצעיר עלה עליו מכל הבחינות. אך כפי הנראה השלים עם המציאות, ואירוסיו בנו, יורש־כסאו, לבתו של האח הצעיר המצליח, שימשו כהודאה חותכת לכך. הווג המאורס היה עדיין צעיר מכדי להיכנס לחופה. אולם כעבור שנתיים־שלוש, כאשר נפטר לפתע אביו של החתן, נערכה החתונה ברוב פאר והדר. אני כבר לא הייתי בחתונה, כי אותו קיץ עלינו לארץ־ישראל. אולם סופה של רחלי היה מר ונמהר. היא סבלה ממחלת לב. וההריון הראשון שם קץ לחייה הצעירים. מפי השמועה נודע לי, שמותה של רחלי ממש שבר את רבי יואליש. היא היתה בתו האהובה עליו מכל.

ה"שולחנות" של הרבי השפיעו עלי כעל כל משתתף אחר את קסמם המיוחד. מסביב לכל "שולחן" נוצר פולחן של טכסים קבועים. לכל תנועה של הרבי היתה משמעות מיוחדת. כיצד הוא מחזיק את הכף באויר; מה המרחק שבין פיו של הרבי לבין הצלחת שלפניו; מדוע אין הוא מכופף ראשו לקראת המזון אלא מעלה את הכף בקשת רחבה באויר; כיצד לועס הרבי ולאן מופנים מבטיו בשעת מעשה. בכל אלה וכיוצא בהם חיפשו ומצאו כוונות נסתרות, וגדולה חשיבותם של יודעי החץ שהסבירו דבר דבר על אופניו. ספרו את כפות המרק שהכניס לתוך פיו. המספר השתנה מפעם לפעם. מה פשרו של השינוי? כיוצא בכך פרוסות החלה הקטנות שהרבי הטביל בציר הדגים ה־ממולאים, או חתיכות הבשר שהיה תולש מן העוף — מאות, ובלילות חגים אלפיי־עניים עקבו בסקרנות עמוקה ובנשימה עצורה אחר כל תנועה ותנועה, ורק לאחר שהרבי הזין את הצלחת הגדולה מלפניו — סימן ברור לפייביש שהגיעה שעת חלוקת השירים, קמה הסערה הגדולה. פייביש היה מחלק בוזריות של קוסם כמה פרוסות של בשר ופשטידה או דג ממולא למיוחסים שבין החסידים שישבו סמוך לרבי; אך עוד לא הספיק כראוי לחלק אפילו למחצית המיוחסים וכבר באה והתנפלות על הצלחת. מכל צד ועבר מלמעלה ומלמטה ומן הצדדים עטו ידים אל הצלחת. לפעמים קרובות נוצר אשכול של עשרות אנשים עולים זה על זה, דרכו על ראשים, קפצו על כתפיים. כל המרץ העצור בגופותיהם הבריאים של חסידי טרנסיל־וואניה מצא בבת־אחת את פורקנו, והכל נעשה בשקט ללא קולי קולות. כמיני נמרים זריזים עושים מלאכתם, וכאשר האשכול התפורר, נשארה הצלחת ריקה. כל חסיד שהצליח בכך החזיק בכף ידו חתיכת בשר או פשטידה נוטפת שומן. על פי רוב היה מגלה נדיבות־לב, בהפרישו כמה פירורים לאלה שלא זכו להגיע לצלחת השיריים. אבל נמצאו גם כאלה שטרפו ובלעו כל שהיה בכפם, בלי לתת לזולת ל־היהנות מן הקודש. כי, למעשה, כל חסיד בא לשולחן הרבי לאחר שאכל בעצמו סעודת־שבת דשנה. שולחנו של הרבי נפתח כשעה לאחר שכולם הספיקו לסעוד. לא היתה כאן משום תאוות זלילה. אלא משום הרגשה שבאכילת קרבן מי שתקע לקרבו יותר מן השיריים, תקע לתוך גופו יותר ויותר קדושה. והרבי היה מסתכל בכל אותה השתוללות במבט של שעשוע והנאה קלה, ספק מלגלג לשוטים הללו, ספק מעודד אותם.

אך עיקרו של השולחן — הניגון. לחסידי הונגריה שני סוגי ניגונים. העליון, המסובך כביכול, אך שמרני מאוד במבנהו. ניגון זה מתבסס על מלודיות לקוחות מתוך אופרטות או מארשים צבאיים, אך הוא מתייחד והולך עם האנחה הנשפכת לתוכו ועם ה"קנייצים", קיפולי הסלסול, שהחסידים מכניסים לתוכו. והניגון העצוב האטי, המבוסס על מילודיות עתיקות של שירי שבת ועל נעימות של שירי רועים הונגריים ושל שירי צוענים. הרבי מקאליש, שחי במאה התשע־עשרה בהונגריה, הוא שנתן מהלכים לכמה נעימות כאלה שנהפכו מאז לנכסי־צאן־ברזל ברפרי־טואר של ניגוני־חסידים. כדרכם של חסידי חב"ד לגבי השירים והניגונים האוקראיניים, דרכו לגבי השירים והניגונים ההונגריים. ר' יואליש המשיך באותה מסורת. ולכל פזמון של שירי־שבת ניגונים משלו. ל"שלוש עליכם מלאכי השלום" ניגון של דביקות אטית כמין יבבה מתחטאית. אפשר ממש לשמוע בו את יבבת הכנור הצועני. ניגון זה מתחלף רק אחת לכמה שנים. בימי לימודי בישיבה היה

הניגון ממש ממים אותי בתוך תוכי. כאשר הושלך הס
באולם והרבי נכנס בקפטן המשי הלבן שלו לתוך האולם
בצעד אטי לעבר כסאו בראש השולחן בתוך מסדרון שי
נתפנה לו כאילו במטה קסם, בא הניגון כמאליו מתוך כל
גרון וגרון. הרבי הוא שהתחיל בשתי המלים והקהל ליווהו
בנהימת הניגון. קולו של הרבי חד אך מלווה צרידות קלה
של התרגשות יתירה, כאילו מתאפק הוא כל הזמן מלהתפרץ
ביבבה. וכיון שכל אחד מן הנוכחים יודע בעל-פה את כל
זמירות השבת, הרי שאין אנו מאבדת אף הברה קלה
שבקלות. דבר זה אמור לגבי שירי הדביקות כגון "שלום
עליכם" ו"אומר בשבתין" ו"יה ריבון עולם". ליתר ה'
זמירות ניגונים עליזים, המלווים כמאליהם ריקועי רגלים
וטפיחות כפיים. הניגון משנה את מעמד הקהל. כמעט שאי
אפשר להשוות את הקהל השקט המרוכז כאילו כל כולו
בעולמות העליונים בניגון זה, לקהל הצוהל המתפרע
קמעה בניגון זה. ניגון ניגון וקהל.